

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA U ZAGREBU

GOD. VIII

ZAGREB 1984.

BR. 13

Članci i rasprave

JURAJ IZ SLAVONIJE (oko 1355/60–1416.)
profesor Sorbonne i pisac, kanonik i penitencijar
stolne crkve u Toursu

F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ

Juraj iz Slavonije tipičan je primjer naših mladih ljudi koji su se u 14. i 15. stoljeću otisnuli u svijet u želji za novim spoznajama i solidnijom naobrazbom. Mnogi su se nakon završenog školovanja vratili u svoju siromašnu i ratovima poharanu domovinu da bi svojim radom pridonijeli njezinom kulturnom preporodu. Neki su, poput Ivana Stojkovića i plejade drugih, bili izvrsni ambasadori svojeg narodnog imena i nacionalne kulture u humanističkim i renesansnim središtima širom Evrope. Među ove posljednje spada i Juraj iz Slavonije, student pa profesor pariške Sorbonne, pisac i skriptor, kanonik i penitencijar u Toursu u Francuskoj.

Ime Jurja iz Slavonije ostalo je gotovo nepoznato široj javnosti i znanstvenim krugovima u njegovoj domovini,¹ čijim se liturgijskim povlasticama i nacionalnim pismom ponosio pred svojim pariškim kolegama.² O njegovom profesorskom, književnom i svećeničkom djelovanju ponajviše su pisali Francuzi jer je naš daleki sunarodnjak obogatilo francuski književni jezik zanimljivom teološkom raspravom poznatom pod naslovom *Le chasteau de virginite*, zbog koje je ime Jurja iz Slavonije ušlo u bibliografske leksikone i enciklopedijska izdanja francuskog jezičnog područja u 18. i 19. stoljeću.³ Iako je još 1868. Léopold Delisle upozorio na značenje književnog djela Jurja iz Sla-

1 Pod naslovom *Georgius de Slavonia* Enciklopedija Jugoslavije 3/1958, str. 454, objavljuje nepotpisani članak od 25 crta utemeljen na podacima L. Légera i M. Kosa. Juraj iz Slavonije još gore prolazi u *Općoj enciklopediji JLZ* 3/1977, str. 144, gdje mu je posvećeno samo 11 crta s najosnovnijim biografskim podacima.

2 Kodeks 95 gradske knjižnice u Toursu na listovima 75v–77. sadrži glagoljske tekstove s latiničnom transkripcijom, koje je Juraj iz Slavonije namijenio svojim kolegama na pariškom sveučilištu. O njima u četvrtom dijelu ovoga članka referira J. Tandarić.

3 L. MORERI, *Le grand dictionnaire historique*, Paris, 1759, str. 154; A. DORANGE, *Catalogue descriptif et raisonné des manuscrits de la Bibliothèque de Tours*, Tours, 1875, str. 41; M. COLLON, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de Tours*, sv. I, Paris, 1900, str. 61–64.

vonije,⁴ prvu ozbiljniju analizu o njegovom profesorskom i spisateljskom radu objavio je 1908. u *Jagićevom zborniku* ugledni francuski slavist Louis Léger.⁵ O rezultatima Légerovih istraživanja pop Vinko Premuda izvještava našu javnost u *Vjesniku Staroslavenske akademije za godinu 1912.*⁶ Godine 1924. slovenski povjesničar Milko Kos objavljuje iscrpnu studiju o glagoljskim zapisima koje je Juraj iz Slavonije ispisao na slobodnim listovima kodeksa br. 95 gradske knjižnice u Toursu.⁷ O njegovim književnim i skriptorskim aktivnostima pisali su u najnovije vrijeme Guy Oury,⁸ André Vernet,⁹ George Pitcher¹⁰ i Mineo Tanaka.¹¹

1. PRILOZI ZA BIOGRAFIJU

Juraj iz Slavonije, u literaturi poznat kao *Georgius de Rayn, d'Esclavonie, de Sorbona*,¹² potječe iz naših krajeva. Rodio se oko 1355/60. u mjestu Rayn ili Rann koje povjesničari najčešće poistovjećuju s Brežicama na Savi u Sloveniji, zbog čega ga, uzimajući u obzir današnje geopolitičke datosti, V. Premuda i M. Kos svrstavaju u Slovence. Francuski medievist A. Vernet drži da je „Juraj bio slavenskog podrijetla, tj. po rodu Hrvat, s obzirom na ćirilsku i glagoljsku abecedu i tekstove koje je on svojom rukom prepisao na fol. 75v–77 rkp. br. 95 gradske knjižnice u Toursu”.¹³

4 L. DELISLE, *Notes sur quelques manuscrits de la Bibliothèque [municipale] de Tours*, Bibliothèque de l'École des Chartes, 29/1868, str. 608–609; IDEM, *Le cabinet des manuscrits de la Bibliothèque nationale*, sv. II, Paris, 1874, str. 186.

5 L. LEGER, *Georges d'Esclavonie, chanoine pénitencier de la cathédrale de Tours*, Jagić Festschrift, Berlin, 1908, str. 112–119, IDEM, *Georges d'Esclavonie etc*, Revue des bibliothèques, 19/1909, str. 145–152; IDEM, *Georges d'Esclavonie*, u knjizi *Serbes, Croates et Bulgares. Etudes historiques, politiques et littéraires*, Paris, 1913, str. 53–62.

6 V. PREMUDA, *O Slovencu Jurju, kanoniku penitencijaru stolne crkve tourske u XIV. vijeku*, Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za godinu 1912, Krk, 1913, str. 40–43.

7 M. KOS, *Slovanski teksti v kodeksu 95 mestne biblioteke v Toursu*, Slavia, 3/1924, str. 370–391.

8 G. OURY, *Un directeur de moniales au début du XVe siècle: Georges d'Esclavonie*, Bulletin de la Société archéologique de Touraine, 34/1965, str. 223–241; IDEM *Georges d'Esclavonie*, Dictionnaire de spiritualité, sv. VI, Paris, 1967, stf. 238–240.

9 A. VERNET, *La „première minute... du „Château de virginité” de Georges d'Esclavonie (1411)*, Münchener Beiträge zur Mediavistik und Renaissance-Forschung 32 (Colloquium des Comité International de Paleographie. München, 15.–18. September 1981), izd. Argeo-Gesellschaft, München, 1982, str. 233–247. Na str. 235, bilj. 7, autor navodi da *Mlle Marija Polić* priprema u Zagrebu disertaciju o Jurju iz Slavonije. Nažalost, nije nam poznato ništa više od ove informacije.

10 A. VERNET, *La „première minute”*, str. 247, bilj. 50, upozorava na magistarski rad G. PITCHÈRA, *Georges d'Esclavonie: the treatise on virginity* (izd. po rukopisu iz Aberdeena).

11 M. TANAKA, *La nation anglo-allemande de l'Université de Paris à la fin du Moyen âge*, Paris, 1983, (disertacija pod vodstvom Jacquesa Le Goffa). Autor će u CCP/14 objaviti dio disertacije koji se odnosi na hrvatske studente na pariškom sveučilištu u 14. i 15. stoljeću.

12 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium universitatis parisiensis*, sv. III, Paris, 1894, str. 187, 229, 513–515; sv. IV, Paris, 1897, str. 43. i 77.

13 A. VERNET, *La „première minute”*, str. 234.

Osnovni podaci o Jurju iz Slavonije nalaze se u *Matici umrlih* svećenika stolne crkve Saint-Gatien u Toursu, u kojoj je zabilježeno da je „6. svibnja 1416. umro hvalevrijedni magistar Juraj, sin Henrika de Rahyn, svećenik iz Slavonije, akvilejske dijeceze, magistar 'in artibus' i iz teologije, kanonik i penitencijar ove crkve, koji je mnoge knjige namijenjene upotrebi navedene crkve svojom rukom prepisao i [glazbenim notama] označio za pjevanje. U snazi svoje posljednje volje, ostatak svojih pokretnih dobara ostavio je gore spomenutoj crkvi na upotrebu, izrazivši želju da se misa obljetnica za ispokoj njegove duše služi svake godine dan poslije blagdana sv. Jeronima.”¹⁴ U istoj *Matici umrlih*, uz prvi dan listopada, zabilježeno je da je toga dana „obljetnica u spomen časnog muža Jurja Henrika de Rayn, slavonskog svećenika akvilejske dijeceze, magistra 'in artibus' i iz teologije, kanonika i penitencijara ove crkve, koji je sva svoja preostala pokretna dobra ostavio stolnoj crkvi u Toursu”.¹⁵

O mladosti Jurja iz Slavonije može se tek nagađati. Na osnovi toponima *de Rayn* moglo bi se zaključiti da je rođen u Brežicama ili u okolici, od oca Henrika. Poznato je i ime nećaka mu Ulrika koji će 1398. u Parizu za nj prepisati *Sermones* Nikole de Biarda.¹⁶ Osnovno znanje Juraj je bez sumnje stekao u domovini, u nekoj katedralnoj ili samostanskoj školi, najvjerojatnije u glagoljaškoj sredini. Zaređen je za svećenika akvilejske dijeceze koja u to doba graniči sa zapadnim dijelovima zagrebačke biskupije.

Najnovija istraživanja prof. M. Tanake¹⁷ potvrđuju da se Juraj iz Slavonije od 1378/80. nalazi na popisu studenata pariškog sveučilišta za čije se uzdržavanje brinuo kolegij Sorbonne.¹⁸ Oko 1385. postao je 'magistar artium', a nakon toga nastavlja studij teologije. U jednom dokumentu od 13. veljače 1389. potpisuje se kao „canonicus Ecclesiae Altissiodorensis”,¹⁹ no nije poznato kako je došao do kanonikata u Auxerreu.

Još kao student fakulteta 'artium' Juraj je vrlo aktivan u krugu anglo-njemačke nacije na pariškom sveučilištu, kojoj u 14. i 15. stoljeću pripadaju također i studenti iz naših krajeva. Godine 1392/93. nalazi se na čelu odbora koji vodi radove oko restauracije triju objekata namijenjenih studentima iz gornjonjemačkih krajeva (*Germania superior*).²⁰ 3. travnja 1399. Juraj iz Slavonije predsjedava sudu časti u sporu dvojice profesorskih kolega, a 5. svibnja iste godine opet je izabran u odbor za podizanje novog škol-

14 J. J. BOURASSE, *Le Martyrologe-obituaire de la cathédrale de Tours*, Mémoires de la Société archéologique de Touraine, 17/1865, str. 42. i 59; L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, izd. 1913, str. 58.

15 L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 58.

16 Tours, Bibliothèque municipale (BM) 469, fol. 1: „Istum librum scripsit Ulricus nepos magistri Georgii [de Slavonia] anno Domini 1398”. Usp. A. VERNET, *La „première minute”*, str. 235, bilj. 8.

17 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, sv. IV, str. 43.

18 V. PREMUDA (*O Slovincu Jurju*, str. 42, bilj. 1) izraz „boursier” (stipendist) prevodi sa „gost”. Na Jurjevu pripadnost Sorbonni upozorio je još 1875. godine A. FRANKLIN, *La Sorbonne, ses origines, sa bibliothèque*, str. 227.

19 L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 60; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 235, bilj. 9.

20 L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 60–61.

skog prostora za studente spomenute nacije, koji ga 1401. godine šalju kao svojeg delegata kraljici Elizabeti Bavarskoj od koje su očekivali novčanu pripomoć.²¹

Juraj iz Slavonije redovito sudjeluje na godišnjim proslavama njemačke nacije na pariškom sveučilištu, koje su se održavale na blagdan sv. Edmunda (20. studenoga). U tu svrhu 18. studenoga 1399. prilaže dva zlatna franka.²²

Kada se ljeti 1399. godine u gradu na Seini pojavila kuga, pred kojom su mnogi profesori i studenti napustili Pariz, Juraj ostaje te 2. svibnja 1400. postiže licencijat iz teologije. Naredne dvije godine nalazi se na popisu aktivnih profesora teološkog fakulteta u Parizu, a već 1403. njegovo se ime spominje u popisu profesora koji više ne predaju.²³ Iste te godine na velikom rotulusu profesora pariškog sveučilišta, upućenom avignonskom papi Benediktu XIII, nalazi se i potpis Jurja iz Slavonije. S naslovom doktora i magistra teologije Juraj 1404. dolazi u Tours gdje kao kanonik stolnog kaptola, uz redovite književne aktivnosti, obavlja službu penitencijara i duhovnika redovnica sve do svoje smrti 6. svibnja 1416. godine.²⁴

Laura

2. KNJIŽEVNA I SKRIPTORSKA AKTIVNOST

Književni rad Jurja iz Slavonije jest višestruk i ide od prepisivanja i adaptiranja biblijsko-teoloških priručnika za osobni studij i profesorsku djelatnost do redakcije asketsko-teološke rasprave *Le chateau de virginite* (Tvrđava djevičanstva) i molitvenih obrazaca za potrebe svoje duhovničke službe u samostanu redovnica u Beaumontu.

Istraživanja A. Verneta pokazuju da je Juraj iz Slavonije bio ozbiljan znanstveni radnik i ljubitelj knjige. Za svojeg boravka u Parizu prepisao je ili dao prepisati više biblijskih i teoloških tekstova. Katalog rukopisa nekadašnje katedralne knjižnice Saint-Gatien iz Toursa, danas u gradskoj knjižnici istoimenog grada na Loirei ili širom Evrope, potvrđuje bibliofilske sklonosti našeg zemljaka. Tako npr. rukopis 339 gradske knjižnice u Toursu ima njegov potpis i broj 1387, što je najvjerojatnije naznaka godine kada je Juraj iz Slavonije došao u posjed spomenutog kodeksa koji sadrži *Meditationes et sermones* Anselma Canterburyjskog što ga je prije 17. ožujka 1375. u Parizu prepisao Bavarac Nikola iz Wazzenburga.²⁵ Na slobodnim listovima ovog kodeksa Juraj je kasnije dopisao tri molitvena obrasca koja je on sam sastavio:

– fol. 27v: *Oratio quam feci pro filiola mea Yzabella moniali. O tres doulz et tresl debonnaire sire Ihesu Crist...*

21 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Auctarium chartularii universitatis parisiensis*, sv. I, Paris, 1894, str. 662, 676, 799. i 831; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 236.

22 L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 61.

23 L. LÉGER, *Idem*, str. 61.

24 J. J. BOURASSE, *Le Martyrologe-obituaire*, str. 59: „Obiit VI d[ic] maii anno M.CCCC.XVI.” A. VERNET, *La „première minute”*, str. 241, bilj. 45, navodi nekoliko pogrešnih čitanja: 5. svibnja (Léger), 6. svibnja (Oury, *Dictionnaire*), 11. svibnja (Collon, Dorange) i 13. svibnja (Oury, *Bulletin*).

25 A. VERNET, *La „première minute”*, str. 235, bilj. 10.

- fol. 28: *Douce dame sainte Marie, mere de Dieu...*
- fol. 29: *L'oraison pour mettre le voile sur la teste a chascun jour. Sire, mon Dieu et mon createur...*

Prva i treća molitva nalaze se u rukopisu iz Aberdeena u i sva tri francuska izdanja,²⁶ a u drugoj – prema pisanju A. Verneta koji je proučio sva tri teksta – nazire se autorov stav u teološkom sporu o bezgrešnom začeću Marijinu, koji se vodio na teološkom fakultetu pariškog sveučilišta 1387/89.²⁷ O spomenutoj kontroverziji sačuvala su se i dva pisma u kojima Juraj iz Slavonije 17. veljače i 25. ožujka 1389. godine²⁸ iscrpno izvještava jednog nama nepoznatog kolegu s bečkog sveučilišta da je pariška Sorbonne 6. srpnja 1387. i 17. ožujka 1389. osudila teološke postavke Ivana Monzona OP, protivnika nauka o Marijinom bezgrešnom začeću, te da će ovaj događaj imati bez sumnje negativnih posljedica za budućnost dominikanskog reda u Francuskoj, pogotovo nakon osude avignonskog pape Klementa VII. koji je spomenutog redovnika 27. siječnja 1389. izopćio.²⁹

Za svojeg boravka u Parizu Juraj iz Slavonije prepisao je nekoliko teoloških i liturgijskih kodeksa. U razdoblju od 1390. do 18. srpnja 1391. sastavio je i osobno prepisao biblijski priručnik *Lectura super Danielelem*, koji je oporučno ostavio knjižnici Saint-Gatien u Toursu, danas u gradskoj knjižnici pod brojem 79.³⁰ Kao kapelan pariškog kolegija Dormans-Beauvais, Juraj je 1390/91. prepisao i glazbenim znakovima dopunio jedan gradual za nagradu od 32 novčića. Isti skriptorski posao dovršio je 1398/99. Nijedan od tih liturgijskih kodeksa nije, na žalost, identificiran.³¹

Svoju skriptorsku aktivnost Juraj iz Slavonije nastavlja i u gradu na Loirei, gdje već 1404. dovršava *Compendium Bibliae* Petra Auriola, kao što to posvjedočuje autografska bilješka na dnu fol. 98 kodeksa br. 57 nekadašnje katedralne knjižnice, danas u gradskoj knjižnici ms. 39: „Explicit *Compendium Biblie* magistri Petri Aureoli... Scriptum Turonis anno Domini 1404 per manum Georgii de Sclavonia, canonici et penitenciarum ecclesie Turonensis.”³² Osim već spomenutih kodeksa 339 (*Meditationes et orationes*) i 469 (*Sermones*) gradske knjižnice u Toursu, prof. Vernet navodi manju zbirku tekstova koje je svaki srednjovjekovni teolog posjedovao:

26 A. VERNET, *La „première minute”*, str. 235, bilj. 10. U prvom francuskom izdanju ove se molitve nalaze na fol. 61v („C'est l'oraison comment ma filiule se doit recommander a Dieu”) i 62r („L'oraison quant tu mettras le voile sur ta teste au matin”).

27 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, sv. III, str. 513–515; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 235–236.

28 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, sv. III, str. 513–515.

29 L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 57; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 236.

30 Tours, BM 79 (Saint-Gatien 34), fol. 1: „G[orgius] de Rayn”. Usp. A. VERNET, *La „première minute”*, str. 236, bilj. 14.

31 E. PELLEGRIN, *La bibliothèque de l'ancien collège de Dormans-Beauvais à Paris*, Bulletin philologique et historique du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1944/45, str. 119–120; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 236, bilj. 15.

32 L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 54; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 237, bilj. 19.

1. *Summa* Vilima iz Auxerre (Tours, Bibliothèque municipale 362, 13. st.)³³
2. Četvrta knjiga *Komentara na Sentencije* Tome Akvinskoga (Tours, BM 364, 13. st.)³⁴
3. *Suma o manama i krepostima* Vilima Peyrauta (Tours, BM 444, 13. st.)³⁵
4. *Summa sententiarum* Petra Lombardskog (Tours, BM 357, 14. st.)³⁶
5. *Compendium Biblie* Petra Auriola (Tours, BM 39, god. 1404.)³⁷
6. *Summa theologie*, p. II–II, Tome Akvinskoga (Tours, BM 371, 20. rujna 1413.)³⁸
7. *Commentarii in Psalmos* sv. Jeronima itd. (Tours, BM 95, pr. 1416.)³⁹ Ovaj je kodeks od posebnog značenja za nas jer na fol. 75v–77v Juraj iz Slavonije reproducira glagoljski alfabet i nekoliko liturgijskih tekstova u glagoljskoj redakciji i latiničnoj transkripciji prilagođenoj francuskom izgovoru, o čemu поближе u četvrtom dijelu ovog priloga. Zanimljivo je da on glagoljicu zove hrvatskim pismom: *Iste alphabetum est chrawaticum* (fol. 75v). I glagoljski liturgijski tekstovi: Očenaš, Pozdrav Marijin, Nicejsko-carigradsko vjerovanje, Apostolsko vjerovanje i početak Psalma 51 [50], koje prema sjećanju donosi na fol. 75v–77v, ukazuju na autorov glagoljaški odgoj u hrvatskoj kulturnoj sredini. Na to nas upućuju i njegove latinske bilješke na fol. 77r, u kojima Juraj informira svoje francuske kolege da je „hrvatski biskup bio prvi koji je poznavajući oba jezika, kako latinski tako i hrvatski, slavio misu na jednom i drugom jeziku, kako bi smatrao uputnim”.⁴⁰

Usporedo s navedenom bilješkom Juraj iz Slavonije dodaje i popis hrvatskih biskupija u čijim je crkvama bilo dopušteno glagoljati. Tekst je pisan dijelom latinski a dijelom

33 Tours, BM 362 (Saint-Gatien 171), fol. 393v: „Ista *Summa* est Georgii de Rayn, Aquilegiensis diocesis”. Usp. L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 56–57; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 237, bilj. 20.

34 Tours, BM 364 (Saint-Gatien 182), fol. 376v: „Iste liber est magistri Petri... quem ego Petrus de Castanea habeo in custodia a morte defuncti magistri d[omini] Georgii de Rayn, quondam penitenciarum Turonensis”. Usp. A. VERNET, *La „première minute”*, str. 237, bilj. 21.

35 Tours, BM 444 (Saint-Gatien 266), fol. 418v: „Die prima mensis iulii anno M.CCCC.XVI, domini decanus et capitulum ecclesie Turonensis facta informatione per ipsos de et super venditione presentis libri facta per defunctum magistrum Georgium (de Rain, *add. marg.*) magistro Petro de Castanea... sibi adiudicarunt et tradiderunt tanquam suum”. L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 57; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 237, bilj. 22.

36 Tours, BM 357 (Saint-Gatien 268), fol. 176v: „Iste liber est fratris Guillelmi de Valle... (et datus pignori magistro Georgio de Rayn, canonico Turonensi, pro duobus scutis auri vel eorum valore, *secunda manu*). L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 56; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 237, bilj. 23.

37 Usp. gore bilj. 32.

38 Tours, BM 371 (Saint-Gatien), fol. 222v: „Expliciunt *Extracta de Secunda secunde sancti Thome de Aquino*, finita in vigilia sancti Mathei apostoli et evangeliste anno Domini 1413, scripta per manum magistri Georgii de Slavonia, canonici et penitenciarum ecclesie Turonensis”. L. LÉGER, *Georges d'Esclavonie*, str. 57; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 237, bilj. 25.

39 Opširan opis ovog kodeksa dao je M. KOS, *Slovanski teksti*, str. 371.

40 Tours, BM 95, fol. 77r: „Primus episcopus Chrawacie qui scit utrumque ydioma, tam latinum quam chrawaticum, et celebrat missam in altero istorum ydiomatum quocumque sibi placet”.

41 B. FUČIĆ, *Glagoljski natpisi*, izd. JAZU, Zagreb, 1982.

hrvatski s dodatnim napomenama i na način da francuski čitatelj pravilno shvati hrvatski izgovor:

	krbavski
	Episcopus de Kerbavia
	biscop
	Episcopus Cnynski
	Episcopus krxki
quasi arhiepiscopus	Episcopus Split
	Episcopus Troguier
	Episcopus Schibenik
	Archiepiscopus Zadrski
	Episcopus nenski [ninski]
	Episcopus Rabski
	Episcopus osorski
	Episcopus Senski, od Sen, de Sen

U popisu biskupa s privilegijem glagoljice i ckrvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije u liturgiji pisac začudo ne spominje Istru koja je u njegovo vrijeme jedno od žarišta hrvatskog glagoljaštva.⁴¹ Čini se da istarske krajeve pisac ipak uključuje kratkom rečenicom: *Istria eadem patria Chrawati*, što bi se moglo protumačiti tako da se u Istri, kao uostalom i u drugim krajevima gdje obitavaju Hrvati, služba Božja obavlja na crkvenoslavenskom jeziku.⁴²

Juraj iz Slavonije glagoljicu smatra djelom sv. Jeronima. Takvo su mišljenje u srednjem vijeku zastupali mnogi Hrvati. Treba se prisjetiti da je papa Inocent IV. na molbu senjskog biskupa Filipa 1248. godine odobrio upotrebu glagoljice i crkvenoslavenskog jezika „u onim [hrvatskim] krajevima u kojima su već bili u upotrebi”. Filip Senjski u svojoj molbi navodi da „u Slavoniji, [tj. u Hrvatskoj] postoji osobito pismo za koje domaće svećenstvo tvrdi da ga ima još od blaženoga Jeronima, a koristi se njime u službi Božjoj”.⁴³

Na fol. 14r istog kodeksa BM 95, uz tekst u kojem sv. Jeronim piše Sofoniju: „Nec hoc dico quod predecessores meos mordeam aut quidquam de hiis arbitrer detrahendum quorum translacionem emendatam *olim mee lingue hominibus dederim*”, na što Juraj u rubnoj bilješci dodaje: „Nota hoc de translacione psalterii *in linguam sclavonicam*”.⁴⁴ Na fol. 77r navedenog kodeksa spominje se izvjesni *Pavel dyac s Krbava Dlgouschanyn plemeniti (nobilis) Routchanyn Crisanits, Drasetin sin.* Ovaj „Pavel dijak iz Krbave” spominje se također u kodeksu BM 469 zajedno s Jurjevim nećakom, a autor je i ćirilskog alfabeta koji reproducira u BM 95, fol. 75 r, u predzadnjem stupcu, uz napomenu: *To pisa Paval' d' jak' is Krbava pa kako' umil'.*

42 M. KOS, *Slovanski teksti*, str. 388: „*Istria eadem patria Chrawati*, s katero je mogoče hotel avtor reči, da stanujejo tudi v Istri Hrvati in da se tamkaj tudi opravlja služba božja v slovanskem jeziku.”

43 N. KLAJČ, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972, str. 147; F. ŠANJEK, *Ćirilometodska baština u Hrvata*, *Croatica christiana periodica*, VII (1983) 12, str. 127.

44 M. KOS, *Slovanski teksti*, str. 387.

3. LE CHATEAU DE VIRGINITE

Raspravom o pojmu i značenju djevičanstva u redovničkom životu, u latinskoj (*De virginitate servanda*) i francuskoj (*Le chateau de virginite*) redakciji, Juraj iz Slavonije ušao je u povijest književnosti.

Pisan u obliku poslanice, između 7. lipnja i 31. prosinca 1411. godine, tekst je trebao poslužiti kao duhovni vodič Izabeli de Villeblanche, mladoj redovnici i budućoj opatici samostana Beaumont kod Toursa,⁴⁵ čije je duhovno vodstvo bilo povjereno Jurju iz Slavonije, kanoniku i penitencijaru stolne crkve Saint-Gatien na obalama Loire. Svjestan nedostataka u vjerskom odgoju redovnica jer mu je „vrlo dobro poznato da sestre razumiju malo ili gotovo ništa od onoga što im se govori ili čita na latinskom”,⁴⁶ autor se potrudio da svojoj duhovnoj kćeri Izabeli de Villeblanche otkrije smisao redovničkog poziva i značenje kreposti djevičanstva „ne samo na književnom latinskom nego i na materinskom francuskom jeziku”.

Ton je poslanice osoban i prijateljski, premda je autor ne piše samo za svoju duhovnu šticeunicu nego i za druge redovnice „koje nemaju prilike slušati duhovne nagovore o redovništvu utemeljene na Svetom pismu i nauku svetih otaca”.⁴⁷ Juraj preporučuje da se njegovo djelo pročita barem jednom na godinu, a posljednje poglavlje i jedanput na mjesec.

Rasprava je usredotočena na Psalam 45 [44], 11–12: „Audi, filia, et vide et inclina aures tuas et obliviscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum”,⁴⁸ koji autor nalazi u poslanici sv. Jeronima „ad Eustochium”.⁴⁹ Francuski benediktinac G. Oury, koji je prvi proveo temeljitu analizu Jurjeve rasprave o djevičanstvu, zaključuje da ona sadrži pravi „compendium” nauka svetih otaca, liturgije i teologije o djevičanstvu.⁵⁰ Juraj iz Slavonije u svojem se djelu prije i iznad svega poziva na učenje sv. Jeronima, zatim i na druge crkvene oce i teološke pisce kao što su Ambrozije, Augustin, Ciprijan, Grgur Veliki, Kasijan, Dionizije, Ivan Zlatousti, Ivan Damaščanski itd, ali i na klasične autore od kojih navodi Seneku, Galijena i druge.⁵¹

45 Ista je od 1457. do 1469. obnašala službu opatice u spomenutom samostanu. Usp. A. VERNET, *La „première minute”*, str. 238.

46 B. PEZ, *Gregorii de Slavonia a. MCCCCXI canonici Turonensis Liber de tuenda virginis Deo consecratae sanctimonia*, Bibliotheca ascetica 9, Ratisbonae, 1726, str. 377.

47 G. OURY, *Georges d'Esclavonie*, izd. *Dictionnaire*, str. 239.

48 G. OURY, *Un directeur de moniales*, str. 232–234; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 238.

49 A. VERNET, *La „première minute”*, str. 238.

50 G. OURY, *Georges d'Esclavonie*, str. 239.

Knjiga je podijeljena na osam poglavlja. U prvom autor ističe da dostojanstvo i uzvišenost djevice dolazi od njezina krštenja.⁵² To je zapravo novo rođenje po kojem je postala kćerkom Božjom. U drugom naglašava da je djevičanstvo najodličnije stanje u krštenika jer na neki način uvodi čovjeka u stanje zemaljskog raja i pribavlja mu posebnu Božju naklonost. Ovo stanje, koje dušu oslobada od različitih ovozemaljskih spona i obaveza, po svojoj je prirodi usmjereno na kontemplativan život koji vodi prema savršenstvu, što predstavlja sadržaj trećega poglavlja. U četvrtom autor ustrajno ističe važnost kreposti poniznosti i poslušnosti, vrline koje su neophodne za očuvanje djevičanstva. Autor ističe da je poslušnost oblik poniznosti kojim se ostvaruje potpuno osobno predanje Bogu. Siromaštvo, o kojem raspravlja u petom poglavlju, omogućuje djevici ulaz u pustinju, mjesto intimnog susreta s Bogom. Siromaštvo je, piše Juraj iz Slavonije, srodno duhu samoće. Šesto poglavlje sadrži upute o čuvanju djevičanstva. Pisac ističe budnost i samokontrolu. Nakon mnogih odricanja djevica će naći smirenje u sjedinjenju s Bogom. O tom sjedinjenju pisac govori u sedmom poglavlju. Preko duhovnih zaruka s Kristom djevica na svoj način ima udjela u bračnim dobrima u koja ubraja *proles, fides sacramentum*. U osmom i posljednjem poglavlju autor hrabri svoju duhovnu kćer da ustraje do kraja i netaknutim očuva djevičanstvo što je na blagdan Presv. Trojstva (7. lipnja) 1411. svečano obećala pred nadbiskupom Toursa Ameilom.⁵³

Juraj iz Slavonije završava svoje djelo pobudnim riječima iz Pavlove Druge poslanice Timoteju 4, 7–8: „*Plemenitu sam borbu izvojevao, trku dovršio, vjeru sačuvao. Već mi je pripravljen vijenac pravednosti koji će mi u onaj dan dati Gospodin. Dan tvog odlaska s ovoga svijeta je kruna tvog života, koju je Gospodin obećao onima koji ga ljube.*”

Na završetku teksta dodane su i dvije molitve. U prvoj autor naglašava „comment ma filiole se doit recommander a Dieu”, a drugu namjenjuje prigodi „quant tu mettras le voil sur ta teste au matin”.⁵⁴

Relativno brojni rukopisi *Tvrđave djevičanstva* najbolji su dokaz interesa za djelo Jurja iz Slavonije, a tri francuska i jedno latinsko izdanje iz 16. odnosno 18. stoljeća još jednom potvrđuju njegovu važnost u doba humanizma i prosvjetiteljstva. Na značenje ovog našeg zemljaka u povijesti evropske književnosti uoči pojave humanizma ukazuju i najnoviji radovi G. Ouryja i A. Verneta.⁵⁵

51 G. OURY, *Georges d'Esclavonie*, str. 239; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 243.

52 Prvo poglavlje u izdanju 1505. počinje riječima: „Ma tres chiere filiole au commencement et devant toutes choses considere et reconnois ta noblesse: comment tu as commence estre en grant dignite: que tu es devenue et es appelee fille de Dieu” etc.

53 A. VERNET, *La „première minute”*, str. 238.

54 Usp. gore bilj. 26.

55 Iz spomenutog je djela Francois RABELAIS (1494–1553) uzeo primjer redovnice koja podnosi i nasilje samo da ne prekrši zakon šutnje. Usp. A. VERNET, *La „première minute.”*, str. 239, bilj. 32.

Ama filiole en ihu crist tresamee Dame yvabeau
de ville blanche religieuse du couvent de dames
de biamet empes murs. Georges de esclavonie
maistre es arts. & docteur en theologie chanoine & penen
cier de loglise de toure Galuz & le titre de ta virgite
garder. & prendre le fruit de ta virgite. q' ie fu
prie d'aucune venable seigneur. q' ont este p'ent
a la solempne de ta benediction. q' ie te exposasse les
misteres les q' ont este fait en toy & en tes seure &
mon seigneur l'irenesque de toure. affin q' entendus
les misteres tu pusses ton estat q' passe les. unives
nités maintenir. & la gloire de ta virgite. en toute
p'udance plus devotement & plus seurement garder.
Et p'ice q' la matiere de la virgite est excellent.
plaisante & gracieuse. com' b'n q' ie ne osiderie pas la pe
titesse de moy engh. mais ie auoy fiance a la de
la grace de m'esp' pour satisfaire aux sup'pl'ants ie me
osenti tantost & legierement. Et pour demonstrier le deuoir
du p'errin. de quel ie t'ie tiens enuere toy obligé.
Car ie te aime de l'amour de dieu. q' ie te p'usse rui
dre & exhorter a ihu crist ton espous. une vierge chaste
& sanz tache. Adonq' au p'mier. Je regne ala tresbe
noire trinite q' me ala iournee de sa solempne fut tu
deuies prendre le don de ta benediction & de ton espou
sariat. & les graces du saint sac'ment de confirmation
ma volu estre p'ent. q' ie te t'usse d'unt le p'ter. par
quoy ie sui deuenu ton p'errin. & me esloie d'auoir
ce my contrait la titre d'une espirituelle confirmation. Et me
tiens q'ndement honore q' ie puis l'espousee de ihu est. & de te
appeller ma filiole. Et pour ce q' de lors tu m'as fait
estre ma filiole. il me convient de sollicitation p'arruelle
du p'errin

Aberdeen, Univ. Libr. 107, fol. 33 (A. VERNET, Georges d'Esclavonie, sl. 38): Početak francuske redakcije rasprave Le chateau de virginite Jurja iz Slavonije.

L a t i n s k a redakcija sačuvana je u više rukopisa iz 15. stoljeća. Prof. Vernet u sveučilišnoj je knjižnici u Aberdeenu u Škotskoj otkrio rukopis koji sadrži autografski tekst obiju redakcija, koji je Juraj vlastoručno prepisao i dopunio popratnim bilješkama i ispravcima. Osim ovog rukopisa⁵⁶ G. Oury smatra da je BM 552 iz Toursa prepisao sam autor, inače uvaženi kopist i skriptor.⁵⁷ Poznata su još tri kodeksa iz 15. stoljeća: jedan se nalazi u pariškoj Nacionalnoj knjižnici (Lat. 14898, fol. 154–217.), drugi je vlasništvo Staatsbibliothek iz Münchena (Clm. 18381, fol. 26–42.), a treći se čuva u opatiji Melk (ms. 1917). Po ovom je posljednjem B. Pez u Regensburgu 1726. napravio dosad jedino latinsko izdanje pod naslovom: „Gregorii de Sclavonia anno M. CCCC.XI. canonici Turonensis *Liber de tuenda virginis Deo consecratae sanctimonia*” (Bibliotheca ascetica 9, str. 255–378.).

F r a n c u s k a redakcija, u stvari francuski prijevod latinskog teksta, koji je Juraj iz Slavonije priredio svjestan da Izabela de Villeblanche ne posjeduje dostatno znanje za razumijevanje latinskog jezika, nastala je istodobno kad i latinski izvornik. Uz već spomenuti kodeks iz Aberdeena (Univ. Libr. 107, fol 33–82.), poznati su rukopisi *Fr. 24788*, fol. 1–82, pariške Nacionalne knjižnice⁵⁸ i *Beinecke Library 497*, fol. 1–54; sveučilišta Yale u Sjedinjenim Američkim Državama.⁵⁹

Po pariškom rukopisu napravljena su sva tri francuska izdanja. Prvo je pod naslovom *Le chasteau de virginite* na finoj pergameni u Parizu 1505. godine tiskao Anthoine Verrard. Knjiga je, nema sumnje, rasprodana jer je već naredne godine Jehan Trepperel u Parizu objavio isto djelo, ovoga puta na papiru i slovima francuske bastarde. Djelo je još jednom otisnuo Parižanin Simon Vostre pod naslovom *La vierge sacrée* oko 1510. godine, kako zaključuje A. Vernet.⁶⁰

4. GLAGOLJSKI ABECEDARIJ PENITENCIJARA JURJA

Penitencijar Juraj na svojem rukopisu različitih spisa (Gradska knjižnica u Toursu, rkp. 95) ostavio je glagoljski zapis nekih tekstova na koje se ovdje želimo osvrnuti. O njima je prema francuskom slavistu Louisu Légeru kod nas pisao Vinko Premuda (Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za god. 1912, str. 40–43.), a iscrpnu studiju o tim zapisima napisao je Milko Kos (Slovanski teksti v kodeksu mestne biblioteke v Tour-

56 Iscrpan opis rukopisa iz Aberdeena nalazi se kod A. VERNET, *La „première minute”*, str. 242–249.

57 G. OURY, *Georges d'Esclavonie*, str. 239.

58 Ovaj je rukopis nekad pripadao kardinalu Richelieu, a zatim knjižnici Sorbonne. Usp. L. DELISLE, *Inventaire général et méthodique des manuscrits français de la Bibliothèque nationale*, sv. I, Paris, 1876, str. 85; H. OMONT, *Bibliothèque nationale. Catalogue général des manuscrits français*, sv. II, Paris, 1902, str. 441–442; A. VERNET, *La „première minute”*, str. 240, bilj. 39.

59 Rukopis je pod br. 8337 nekoć pripadao kolekciji svjetski poznatog bibliofila sir Thomasa Philippsa. Usp. A. VERNET, *La „première minute”*, str. 240, bilj. 40.

60 A. VERNET (*La „première minute”*, str. 240, bilj. 43) poziva se na P. MARAIS – A. DUFRESNE DE SAINT-LEON, *Catalogue des incunables de la Bibliothèque Mazarine*, Paris, 1893, str. 144, br. 262.

su. *Slavia* 3, 1924, str. 370–391.). M. Kos u svojoj je studiji dao iscrpan paleografski opis glagoljske azbuke u ovom zapisu; usporedio je također latiničnu grafiju zapisa s grafijom Šibenske molitve. Na kraju studije dodan je prijepis tekstova (glagoljica u ćirilskoj transliteraciji) sa svim pojedinostima teksta i potrebnim bilješkama. Zato ćemo se na ovome mjestu zadržati samo na abecedarijskom svojstvu ovog zapisa, a za druge pojedinosti upućujemo na Kosovu studiju.

Glagoljski se zapis sastoji od ovih dijelova:

1. f. 75v: Glagoljska azbuka; nad slovima njihov naziv latinicom, po francuskom pravopisu.
2. Očenaš, hrvatskoglagoljski tekst; iznad glagoljskog teksta latinična transkripcija po francuskom pravopisu.
3. f. 76r, Zdravo Marijo; glagoljski tekst i latinična transkripcija.
4. Vjerovanje nicejsko-carigradsko; glagoljski tekst i latinična transkripcija (djelomice se vraća na prazan prostor f. 75v)
5. f. 76v. Glagoljsko azbučno nazivlje glagoljicom.
6. Vjerovanje apostolsko; glagoljski tekst i latinična transkripcija.
7. f. 77r, u donjem desnom kutu: glagoljska kurzivna azbuka.
8. f. 77v: Početak ps. Pomilui me Bože (ps. 50); kurzivna glagoljica, pisala vjerojatno neka druga, manje uvježbana ruka.

Iz tehničkih razloga ne možemo prenositi zapis u svim pojedinostima i onim redom kojim je zapisan u rukopisu. Zato ćemo odvojeno donijeti glagoljski i latinični dio zapisa.

1. a. Glagoljska azbuka:

+ a b v g d e ž 3 z
i i j k l m m* n o p
r s t u f h ô é c
č š ѣ ě ju ee amen ѣ

b. azbučno nazivlje latinicom:

cris az bouki vidi glagoule dobro iest siwite zelo zemlia
ise i ge kakou loudi mislite – na[s]on poquoy
rci slowo tardo ouq frt chire oth schtsa ci
czrf scha ger iath jouzz jest je amen titule
Istud est alphabetum chrawaticum.

2. a. Očenaš

O(t ѣ)če n(a)š ѣ iže esi na nebesih ѣ. s—
veti se ime tvoe. Pridi c(ěsa)rstvo tvoe b—
udi vola tvoě ěko na nebesi i na z(e)mli. Hl—
ib naš ѣ vsedan'ni. dai nam' ga danas ѣ. i otpus'—
ti nam' dl'gi n(a)še. Ěkože i mi otpuš'caem'
dl'ge dl'ž'nikom ѣ n(a)šim ѣ. I ne vavedi nas' v'
napast'. Na iz'bavi nas'. od' nepriězni.

b. Latiničná transkripcija:

Otse nas ise iessi na nebesseh
ssweto sse ime twoye pridi cessarastwo twoye
boudi woylia twoya iako na nebessi i na zemlie
chleb nas vssedanny day nam ga danass y odpoussti
nam dlgi nasse iakose i mi otpouschem
dlge dlsnikonm nassim y ne vavedi nas v
vnapast na yzbavi naz od nepriiazny.

3. a. Zdravo Marijo

Zdrava Marie m(i)l(o)sti pl'na G(ospod)Ѣ s' toboju
blažena ti esi v' ženah'. i blagosl(o)vlen'
estѢ plod' čreva tvoego. Gospoe s(ve)ta d(ě)vo
Marie. m(o)li za nasѢ griš'nih' Is(u)h(rst)a s(i)na s'svo-
ga da nasѢ p(o)m(i)lue sade i v' životi v(ě)čnom'. am(e)nѢ.

b. Latiničná transkripcija

zdrava marie milosti plna gospond s toboiou
blazena ti iessi v senach y blagoslovlen
iest plod czreva tvoego gospoe sveta divo
marie moli za nasz grieschnich issukrsta sina svo-
ga da nass pomiloie sade y v sivoti wetsnom amen.

4. a. Vjeronanje nicejsko-carigradsko

Veruju v' edinago B(og)ga. Oca v'semoguća-
go tvor'ca n(e)bu i z(e)mli. Vidimi v'seh'
i nevidimi. edinago G(ospod)a našego Is(u)h(rst)a s(i)na
b(o)ž'ě. Edinočedago [i] ot oca roenago prie v'-
sih' vekѢ. B(og)Ѣ odѢ B(og)a s(vě)tѢ ot s(vě)ta B(og)Ѣ istin'ni
ot B(og)a istin'na. RoenѢ a ne s'tvoren edino-
sučan' o(tѢ)cu im'že v'sa biše.
[f. 75v: Iže nasѢ radi č(lově)kѢ i našego sp(a)seniě radi
s'nide s'nebesѢ . i v'płti se ot d(u)ha [s(ve)ta] iz marie d(ě)vi. i ot tudu
paki hočet' priti sa slavoju suditi živim'
i mrtvi –]

Egože c(ěsa)rstviju
ne budet' kon'ca. i D(u)ha s(ve)ta g(ospod)a životvorec(a)go
is'hodečago ot O(tѢ)ca i Sina. Iže sa OcemѢ i Si-
nom' rav'no spoklanaet' se i slavoju.
Iže gl(agola)lѢ est' proroki edinu s(ve)tu
katoličasku i ap(osto)lsku crikavѢ . Ispovedaju
edino křš'ćenie va ostavlenie grěhovѢ. Čekajut'
v'skrešeniě mrt'vi života bud(u)čago věki. Am(e)n Ѣ.

lat	hrv	novi latini	novi slavici	num	lat	hrv
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35
36	37	38	39	40	41	42
43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63
64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77
78	79	80	81	82	83	84
85	86	87	88	89	90	91
92	93	94	95	96	97	98
99	100	101	102	103	104	105
106	107	108	109	110	111	112
113	114	115	116	117	118	119
120	121	122	123	124	125	126
127	128	129	130	131	132	133
134	135	136	137	138	139	140
141	142	143	144	145	146	147
148	149	150	151	152	153	154
155	156	157	158	159	160	161
162	163	164	165	166	167	168
169	170	171	172	173	174	175
176	177	178	179	180	181	182
183	184	185	186	187	188	189
190	191	192	193	194	195	196
197	198	199	200	201	202	203
204	205	206	207	208	209	210
211	212	213	214	215	216	217
218	219	220	221	222	223	224
225	226	227	228	229	230	231
232	233	234	235	236	237	238
239	240	241	242	243	244	245
246	247	248	249	250	251	252
253	254	255	256	257	258	259
260	261	262	263	264	265	266
267	268	269	270	271	272	273
274	275	276	277	278	279	280
281	282	283	284	285	286	287
288	289	290	291	292	293	294
295	296	297	298	299	300	301
302	303	304	305	306	307	308
309	310	311	312	313	314	315
316	317	318	319	320	321	322
323	324	325	326	327	328	329
330	331	332	333	334	335	336
337	338	339	340	341	342	343
344	345	346	347	348	349	350
351	352	353	354	355	356	357
358	359	360	361	362	363	364
365	366	367	368	369	370	371
372	373	374	375	376	377	378
379	380	381	382	383	384	385
386	387	388	389	390	391	392
393	394	395	396	397	398	399
400	401	402	403	404	405	406
407	408	409	410	411	412	413
414	415	416	417	418	419	420
421	422	423	424	425	426	427
428	429	430	431	432	433	434
435	436	437	438	439	440	441
442	443	444	445	446	447	448
449	450	451	452	453	454	455
456	457	458	459	460	461	462
463	464	465	466	467	468	469
470	471	472	473	474	475	476
477	478	479	480	481	482	483
484	485	486	487	488	489	490
491	492	493	494	495	496	497
498	499	500	501	502	503	504
505	506	507	508	509	510	511
512	513	514	515	516	517	518
519	520	521	522	523	524	525
526	527	528	529	530	531	532
533	534	535	536	537	538	539
540	541	542	543	544	545	546
547	548	549	550	551	552	553
554	555	556	557	558	559	560
561	562	563	564	565	566	567
568	569	570	571	572	573	574
575	576	577	578	579	580	581
582	583	584	585	586	587	588
589	590	591	592	593	594	595
596	597	598	599	600	601	602
603	604	605	606	607	608	609
610	611	612	613	614	615	616
617	618	619	620	621	622	623
624	625	626	627	628	629	630
631	632	633	634	635	636	637
638	639	640	641	642	643	644
645	646	647	648	649	650	651
652	653	654	655	656	657	658
659	660	661	662	663	664	665
666	667	668	669	670	671	672
673	674	675	676	677	678	679
680	681	682	683	684	685	686
687	688	689	690	691	692	693
694	695	696	697	698	699	700
701	702	703	704	705	706	707
708	709	710	711	712	713	714
715	716	717	718	719	720	721
722	723	724	725	726	727	728
729	730	731	732	733	734	735
736	737	738	739	740	741	742
743	744	745	746	747	748	749
750	751	752	753	754	755	756
757	758	759	760	761	762	763
764	765	766	767	768	769	770
771	772	773	774	775	776	777
778	779	780	781	782	783	784
785	786	787	788	789	790	791
792	793	794	795	796	797	798
799	800	801	802	803	804	805
806	807	808	809	810	811	812
813	814	815	816	817	818	819
820	821	822	823	824	825	826
827	828	829	830	831	832	833
834	835	836	837	838	839	840
841	842	843	844	845	846	847
848	849	850	851	852	853	854
855	856	857	858	859	860	861
862	863	864	865	866	867	868
869	870	871	872	873	874	875
876	877	878	879	880	881	882
883	884	885	886	887	888	889
890	891	892	893	894	895	896
897	898	899	900	901	902	903
904	905	906	907	908	909	910
911	912	913	914	915	916	917
918	919	920	921	922	923	924
925	926	927	928	929	930	931
932	933	934	935	936	937	938
939	940	941	942	943	944	945
946	947	948	949	950	951	952
953	954	955	956	957	958	959
960	961	962	963	964	965	966
967	968	969	970	971	972	973
974	975	976	977	978	979	980
981	982	983	984	985	986	987
988	989	990	991	992	993	994
995	996	997	998	999	1000	1001

Tours, Bibliotheque municipale, ms. 95, fol. 75r: Ćiriliska azbuka Pavela iz Krbave.

b. Latinična transkripcija

veroiv v iedinago boga otssa vssemogoutsa-
go tvorcza nebo y zemli vidimi vsech
y nevidimi jedinago gospoda nassego issukrista sina
bosia jedinotszedago ot otza roienago prie v-
zech vek bog od boga swet od sweta bog istinni
od boga istinna roien a ne stworen jedino-
suschan oczou ymsze vsa bisse
[yse nazz radi tsloveke y nassego soasseny radi
snyde s nebes i fpolti se od doucha iz marie devi y od todou
paki chotet priti sa slavoje souditi zsvim
y mrtvim]

jegose cessarstviou

ne boudet concza y doucha sveta gospoda szivotvoretsago
yschodetschago odt odza y sina ise sa otsem i si-
nom ravno spoclanajet se y slavoie
ise glagolal jest proroki jedinou swetou
katolitsazkou y apostolzkou crikau yspowedaiau
jedino krstenie va ostavleniye grechov tsekaout
vskrescheniia mrtvi zsiwota boudoutsago veki amen.

5. Glagoljsko azbučno nazivlje

azб. buki. vidi. glagole. dobro. estб .
živite. zelo. zemla. iže. i. љe.
kako. ljudi. mislite. našб . onб . pokoi.
r'ci. slovo. tr'do. ukб . fr'tб . hirб . otб .
š'ca. ci. črvб . ša. erб . ětб . jusб .

6. a. Vjeronanje apostolsko

Věruju v' B(og)a o(tб)ca v'semogućago
tvor'ca nebu i z(e)mli. I v' Is(u)h(rst)a s(i)na
ego edinogo. iže početб e(stб) ot D(u)ha
s(ve)ta. roenб iz' Marie d(ě)vi. m(u)čenб . pri pon-
tas'cemб pilate. ras'petб mrtavб
i pogreběнб. S'nide v adб i v' tretí
d(a)nб v'skr'se ot mrtvihб . V'zide na ne-
besa i sedít' od desnoju B(og)a o(tб)ca
v'semogućago. Ot tudu paki hoćetб
priti sa slavoju. suditi živimб
i mrtvimб . Věruju v Duha s(ve)tago
i s(ve)tu crikavб katoličaskuju
s(ve)tih' op'činu. otpuš'čenie grěhov'
Pl'ti v'skrešenie. V'životб večni.

b. Latinična transkripcija

veroiu v boga ocza vsemogoutsago
tvorcza nebou y zemlie y va issucrista sina
iego iedinogo yse potset jest ot douha
sveta roien yz marie deui moutschen pri pone-
tasceme pilate raspet mrtave
y pogreben snyde v ade y v tretu
dan vskrse ot mrtvich vzide na ne-
bessa y sedit o desnoiu boga ocza
vsemogoutsago ot tudu paki chotiet
priti se slavoiu ssouditi zsyvim
i mrtvim veroiu v doucha svetago
y svetou szrikav katolitsaskoioiu
svetich opczinu otpoustsenge grechou
plti vskreschenye v zsiwote wetschny.

Jurjev glagoljski abecedarij donosi potpuni niz glagoljskih slova, a u latinici su iznad slova ispisani i njihovi nazivi. Isti su nazivi glagoljskih slova nešto kasnije, nakon Vjervanja nicejsko-carigradskog, ispisani i glagoljicom. Iza običnoga *m* dolazi i *staro uglato m* (označeno ovdje zvjezdicom); nad njim nema nikakva naziva. Pisac zna da i ono ulazi u repertorij znakova kojima se piše glagoljski tekst. Već u najstarijim hrvatskim glagoljskim spomenicima (Bečkim listićima, Splitskom odlomku, Ljubljanskom homilijaru i dr.) taj znak dolazi samo u ligaturi, a u ovom abecedariju dolazi samostalno. U tekstovima koje je penitencijar Juraj zabilježio dolazi taj znak i u ligaturama (z + m + 1, m + 1, p + m + 1, m + č). Čini se da je unošenje staroga uglatog *m* u abecedarij znak dobre pisarske škole.

Na kraju azbučnog niza nalazi se znak za prednji nazal (ę), sastavljen od slova *e* i drugog *e* u okrenutom položaju, s malim razmakom između slova. I ovaj je podatak značajan. U mlađim glagoljskim spomenicima taj znak dolazi samo iznimno (u I. novljanjskom brevijaru i u prvotisku misala iz 1483, a donose ga i prvi tiskani abecedariji). Premda se on rijetko upotrebljava i premda se ne vodi računa o etimološkoj opravdanosti, ne iznenađuje nas kad vidimo da se u 14. st. taj znak uči u prvom susretu s glagoljskim azbučnim nizom.

Značajno je da je u abecedariju sačuvano isto nazivlje za glagoljska slova kao i u ćiriljskim azbučnim molitvama. Za hrvatskoglagoljsku sredinu tipično je da slovo *ć* ima naziv *šća* (pisano *š'ća*); poluglas ima naziv *jer*. Znak *ju* preuzeo je naziv *jus*, a znak za nazal – u skladu s načinom pisanja – dobio je naziv *jest-je*, ubilježen tako samo latinicom nad glagoljskim slovom. U samom tekstu pišu se dva znaka *š + ć* kad je to etimološki uvjetovano (otpuš'ćajem', krš'ćenie, otpuš'ćenie).

Neka slova imaju nad sobom ubilježenu i svoju brojnu vrijednost (*ī*=10, *i*=20, *r*=100, *s*=200, *t*=300, *u*=400, *f*=500). Sa strane retka u kojem dolaze slova u vrijednostima tisuća nalazi se latinicom upozorenje: *tisutse* (=tisuće). Označene su i brojne vrijednosti: *č*=1000, *ju*=5000. – Uz glagoljske pak nazive slova uz riječ *отъ* na rubu stranice ubi-

lježeno je slovo *o* i bilješka: *ista littera non ponitur in dictionibus sed servit pro numero*. O brojnoj vrijednosti slova vodio je Juraj računa već pišući azbučni niz: u prvom su retku jedinice, u drugom desetice, u trećem stotice, u četvrtom tisuće. Brojna se vrijednost slova učila dakle istodobno s oblikom slova. Koliko je važno samo slovo, toliko je značajan i njegov položaj u azbučnom nizu.

Juraj je naučio dobro pisati glagoljicu; poznati su mu ustaljeni načini i slučajevi kraćenja riječi i upotreba ligatura, što sve odaje izvježbana pisca. On dapače umije skladno oblikovati veća početna slova i inicijale (O, Z, V).

Značajno je da je Juraj svoj tekst molitava pisao po sjećanju, a nije ih sam prevodio. Tekst *Očenaša* dolazi u ustaljenom crkvenoslavenskom obrascu kakav se upotrebljava u liturgiji, uz male dodatke: *hlib našъ vsedan'ni. dai nam' ga danasъ ; êkože i mi otpuš'caem' dlge dl'ž'nikomъ n(a)šimъ*. – U prvom dijelu *Zdravomarije* sačuvan je uglavnom crkvenoslavenski tekst (usp. toboju, tvoego); u drugom dijelu („Gospoe sveta... v životi v(ê)čnom'. Amen) nalazimo hrvatski dodatak, različit od suvremenog načina moljenja.

Vjerovanje nicejsko-carigradsko pisano je također po pamćenju; zato je ispušteno nekoliko redaka, a neki su crkvenoslavenski izrazi u pučkom recitiranju iskrivljeni, pa ih je tako i Juraj zapisao: *vidimi vsehъ i nevidimi*, umjesto *vidimihъ vsêhъ i nevidimihъ*; *čekajut' v' skrešeniê mrtvi*, umjesto *čekaju vskrešeniê.mrtvihъ*. Ispušten je i cijeli odlomak koji je naknadno dopisan na preostalom praznom prostoru ispod *Očenaša*, ali i opet nesuvislo. I *vjerovanje apostolsko* pisano je crkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije, iz Nicejsko-carigradskog vjerovanja unesena je nakon riječi *paki hočeto priti riječ sa slavoju*, ali je naknadno precrtana. (*Sa slavoju* ima na tom mjestu u apostolskom vjerovanju i prvotisak misala iz 1483, f. c7d).

Kakav je cilj imao pred sobom Juraj iz Slavonije dok je pisao ove glagoljske zapise, teško je reći. Ne znamo je li to bio samo ponos pred učenim sorbonskim kolegama kojima je želio pokazati da uz latinsko, grčko i hebrejsko pismo postoji također hrvatsko pismo – *alphabetum chrawaticum*. (Ispod azbučnog niza glagoljskih slova napisao je latinski. *Istud alphabetum est chrawaticum*). Možda je pak htio i to da netko od njegovih studenata nauči glagoljsko pismo. No jedno nam se čini sigurnim: Juraj je pišući glagoljsku azbuku i hrvatsko-crkvenoslavenske molitve posegnuo u vlastito sjećanje i ostavio nam glagoljsku azbuku i molitvene obrasce onim redom kako ih je i sam napamet učio i vježbao pisati. Na prazne listove latinskoga kodeksa prepisao je iz sjećanja početnicu iz koje je stekao prve temelje pismenosti. U tom pogledu ovaj nam je Jurjev zapis izvanredno dragocjen. Sačuvane su nam tiskane glagoljaške početnice (1527, 1530. itd.). Rukopisne glagoljske (i glagoljaške) početnice nisu nam sačuvane. Neizravno, u prijepisu, imamo ovdje jednu takvu početnicu (abecedarij, bukvar) sa svim osnovnim elementima koji su je sačinjavali: slova u azbučnom nizu, njihova brojna vrijednost, njihov naziv, a zatim najnužniji tekstovi za vježbanje u čitanju i pisanju. Budući da je Juraj pisao svoju početnicu misleći na ljude koji su već poznavali latinski i hebrejski alfabet, dodao je latiničnu transkripciju tekstova, a dopisao je i neka hebrejska slova (*šin*, *tau*), koja bi približno odgovarala hrvatskim glasovima. Ne znamo je li netko

doista naučio glagoljicu iz Jurjeve početnice. Ipak je Juraj iz Slavonije, sorbonski profesor i penitencijar stolne crkve u Toursu, ostavio dragocjen dokument za povijest glagoljske pismenosti i glagoljaškoga školstva.

RÉSUMÉ

Georges de Slavonie, personnage connu sous le nom de Georges de Rayn ou d'Esclavonie ou bien de Sorbona, est né vers 1355–1360 à Brežice, petite localité située sur les rives de la Save, en Slovénie actuelle (Yugoslavie occidentale). D'après le médiéviste français André Vernet (La „première minute”, p. 234), Georges de Slavonie „devait être d'origine slave, c'est-à-dire croate en l'espèce, si l'on en juge par les alphabets en caractères cyrilliques et glagolitiques et les textes transcrits de sa main aux ff. 75 v–77 du manuscrit 95 de [la Bibliothèque municipale] de Tours”.

Vers 1378–1380, Georges de Slavonie, prêtre du diocèse d'Aquilée, se trouve sur la liste des boursiers de la Sorbonne. Licencié en théologie le 2 mai 1400 et maître ès arts, il figure quelque temps sur la liste des professeurs de l'Université de Paris. En 1403, il se trouve parmi les maîtres non régents.

A partir de l'an 1404, il apparaît à Tours comme chanoine et penitencier de la cathédrale Saint-Gatien, à laquelle il a légué sa bibliothèque et ce qui restait de ses biens. Il mourut le 6 mai 1416 à Tours.

Georges de Slavonie s'est distingué comme copiste de plusieurs codex théologiques et livres liturgiques. A l'intention de ses collègues français il a copié quelque pages en caractères glagolitiques croates avec une transcription latine adaptée à la prononciation française. Il y donne également la liste complète de tous les évêchés croates où se pratiquait seule ou conjointement avec la liturgie latine, la liturgie glagolitique.

Entre 7 juin et 31 décembre 1411, il a rédigé un traité en huit chapitres intitulé Le chasteau de virginite, qui a connu trois éditions françaises (1505, 1506 et, vraisemblablement, 1510) et une latine (1726). C'est un texte présenté sous la forme d'une lettre personnelle du directeur spirituel à sa „filiole en Iesu-Christ tres amee dame Ysabel de Villeblanche religieuse, du couvent de dames de Beaumont empres Tours, George de Esclavonie maistre es ars et docteur en theologie, chanoine et penencier de l'Eglise de Tours”.